

Illés Kornél András

Közel-keleti pénztörténet II.: Szászánida Birodalom

Eredeti megjelenés:

<https://ujkor.hu/content/kozel-keleti-penz-tortenet-ii-szaszanida-birodalom>
2019. szeptember 29.

A fizetőeszközök megkerülhetetlen részei az emberi civilizációnak, maga a pénz pedig számos esetben a világ különböző kultúrái közötti kapocsná vált. Mindemellett több olyan hagyomány is kialakult a fizetőeszközök több ezer éves fejlődése során, amely különlegessé tette az egyes pénzrendszereket. A Távol-Kelet és az iszlám világ fizetőeszközeinek múltja után jelen cikkünkben a Szászánida Birodalomnak a pénztörténetébe szeretnénk betekintést nyújtani.

A Szászánida Birodalom kiterjedése a 3. és 7. század között (Forrás: alamy.com)

A Szászánida Birodalom a Kr. u. 3. századtól a Kr. u. 7. századig, a muszlim hódításig uralta a perzsa területeket, így módon az utolsó fejezetet jelentve a vidék iszlám előtti történetében, lezárva a kort, amelynek többek között a görögökkel hadakozó Xerxész, Nagy Sándor, vagy éppen a Római Birodalom ádáz ellenfelei, a pártusok voltak a főszereplői.¹ Annak ellenére, hogy államuk megannyi évszázad örökségére épült, a Szászánidák pénzverése több szempontból különlegesnek tekinthető. Az egyik első olyan nagy pénzrendszer az övék, amiben az érmék elkészítésénél szinte lemezvékonyságú fémlapkákat alkalmaztak. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy ez a módszer már a Kr. u. 1. században megjelent a perzsa Fársz tartományban. Mivel a dinasztia alapítója, I. Ardasír Fárszból származott, ezért valószínűnek tűnik a feltételezés, miszerint az uralkodó e tekintetben a szűkebb pátriájának egyik szokását honosította meg birodalmi szinten.²

¹ A Szászánidák történetének rövid összefoglalásáért ld.: *Shahbazi, A. Shapur: Sasanian Dynasty*. In: Encyclopedia Iranica. Online Edition. 2005. – Elérhető az interneten: <http://www.iranicaonline.org/articles/sasanian-dynasty> [Utolsó elérés: 2019. 09. 21.]

² A Szászánida pénzverésben alkalmazott lapkákról ld.: *Göbl, Robert: Sasanian Coins*. In: The Cambridge History of Iran. 3/1. köt. The Seleucid, Parthian and Sasanid Periods. Szerk.: Ehsan Yarshater. Cambridge University Press. Cambridge, 1983. 323. p.; *Schindel, Nikolaus: Sasanian Coinage*. In: The Oxford Handbook of Ancient Iran. Szerk.: Daniel T. Potts. Oxford University Press. Oxford, 2013. 817. p. (A továbbiakban: *Schindel, 2013.*); *Schindel, Nikolaus: Sasanian Coinage*. In: Encyclopedia Iranica. Online Edition. 2005. – Elérhető az interneten: <http://www.iranicaonline.org/articles/sasanian->

Karavánszeráj Iránban, ami a Szászánidák idején épült (Forrás: wikimedia.org)

A vékony lapkákhöz hasonló különleges jellemzője a Szászánida Birodalom pénzverésének az, hogy nagyfokú stabilitás jellemezte több száz éven keresztül. Egyfelől a pénzrendszer egyik alapeleme, az ezüsből vert drachma nemesfémtartalma – nagyon kevés kivételtől eltekintve – végig egyenletesen nagy arányú volt a Birodalom fennállása során, még akkor is, ha az állam válságos helyzetbe került. Másfelől maguk az érméken látható ábrázolások is alapjaikban keveset változtak az évek során. Sok más állam pénzverési gyakorlatával ellentétben a Szászánida érmék nem váltak az uralkodói propaganda eszközévé, s az érméken így nem az aktuális eseményekkel kapcsolatos üzenetek köszöntek vissza. Mindezek mellett sajátossága a Szászánida pénztörténetnek, hogy a történész alapvető forrásai, az írásos emlékek nem tudósítanak a pénzverés részleteiről, így minden a Szászánidák fizetőeszközeiről szerzett ismeretet az érmék közelebbi vizsgálata adja.³

[coinage](#) [Utolsó elérés: 2019. 09. 21.] (A továbbiakban: *Schindel*, 2005.); *Alram, Michael*: The Beginning of Sasanian Coinage. In: Bulletin of the Asia Institute. 13. (1999.) 69. p.; I. Ardasírról ld.: *Alram, Michael*: i.m. 68. p.; *Bacharach, Jere L.–Gordus, Adon A.*: The Purity of Sasanian Silver Coins. An Introduction. In: Journal of the American Oriental Society. 92. (1972.) 2. sz. 280. p.; *Shahbazi, A. Shapur*: i.m.

³ A fentebbi sajátosságokról ld.: *Bacharach, Jere L.–Gordus, Adon A.*: i.m.; *Göbl, Robert*: i.m. 322–323. p., 331. p.; *Schindel*, 2013. 817. p., 829. p.

Péroz rézpénze, 459–484 (Forrás: numismatics.org)

Magának a pénzrendszernek az alapjait a már említett I. Ardasír tette le. Mindezt az ezüstműből vert drachmákra alapozta, aminek töredékeiből és többszöröseiből állt össze a többi ezüstpénz: készítettek a drachma felét kitevő hemidrachmákat, az egyhatodát jelentő oboloszokat, valamint a háromszorosát érő tetradrachmákat. Ezekhez kapcsolódóan még nagyméretű, rézből vert érméket is használtak fizetőeszközként. A Szászánida pénzverésben megjelennek aranyérmék is, azonban ezek a valószínűleg nem vettek részt a mindennapi pénzforgalomban, hanem elsősorban előkelő ajándékként játszottak szerepet, amelyeket az uralkodó osztott ki az arra érdemeseknek. Ez a rendszer azonban a későbbiekben egyszerűsödött: a hemidrachmák és a tetradrachmák kikoptak a használatból, az oboloszok pedig az aranypénzekhez hasonló, de azokénál kevésbé előkelő reprezentációs szerepkört vettek fel, például a nagy tömegeket megmozgató eseményeken ezeket szórták a nép közé. Megmaradtak tehát az elsősorban ajándéknak szánt aranyak, az alapvető drachmák, illetve a rézpénzek, ez utóbbiakról azonban nagyon keveset tudunk. Ennek oka abban rejlik, hogy a rézpénzek többnyire rendkívül rossz állapotban kerültek elő az ásatások során, így a régészet kezdeti szakaszában nem fordították rájuk figyelmet, ennek következtében pedig nem is kerültek be a meghatározó közgyűjteményekbe a 19-20. század fordulóján.⁴

⁴ I. Ardasír pénzrendszeréről, illetve az abban bekövetkezett változásokról ld.: *Schindel*, 2005.; *Göbl, Robert*: i.m. 329. p.; *Schindel*, 2013. 825–828. p.

Sápur Szászánida uralkodó ábrázolása egy kámeán (Forrás: wikimedia.org)

Ahogy arról a korábbiakban már szót ejtettünk, az érméken megjelenő ábrázolásokra egy viszonylag kötött rendszer jellemző. Az érme egyik oldalán általában a jobb felé forduló uralkodót láthatjuk. A válla alapvetően a szemlélő felé néz, ám a fejét elfordítja, így az arcát profilból látjuk. Ez alól azonban lehetnek kivételek: Boran királynőtől például ismerünk egy aranypénzt, amin szemből látjuk az uralkodót. A portré legfontosabb eleme az uralkodó fején látható korona. Minden Szászánida királynak egyedi koronája volt, ami szimbolikusan annyira erősen összekapcsolódott a hatalmával, hogy ha valamiért egy időre le kellett mondania a méltóságáról – például ha trónkövetelő ragadta magához azt –, akkor visszatérésekor új fejéket kellett készíttetnie. Mivel az érméken általában feltüntették a kibocsájtó uralkodó nevét, így a pénzek segítségével az egyes uralkodókhoz hozzá tudjuk rendelni a koronájukat, ily módon pedig olyan ábrázolásokon is azonosítani tudjuk őket, amiken nem szerepel a nevük. Mindemellett nem csak a király arcképe szerepelhet az érméken, hanem alkalmanként más figurák is megjelenhetnek, II. Bahrámot például a felesége társaságában láthatjuk egyes vereteken.⁵

⁵ A fentebb leírt képi jellemzőkről ld.: *Schindel*, 2005.; Göbl, Robert: i.m. 324–325. p.; *Schindel*, 2013. 814. p., 817. p., 829–836. p.; *Bacharach, Jere L.–Gordus, Adon A.*: i.m. 280. p.; *Malek, Hodge Mehdi–Curtis, Vesta Sarkhosh*: History and Coinage of Sasanian Queen Boran (AD 629–631). In: The Numismatic

Boran királynő aranypénze, 7. század (Forrás: wikipedia.org)

A pénzermék másik oldalát többnyire egy tűzoltár díszítette, ami a Birodalom uralkodó vallását, a zoroasztrizmust jelképezte. Az oltárt alkalmanként emberalakokkal, illetve egy a lángnyelvek közé helyezett mellszoborral egészítették ki. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a tűzoltárt más ábrázolások is helyettesíthették, azonban az ilyen darabok többnyire valamilyen különleges alkalomra, vagy helyi használatra készülhettek.⁶ Továbbá az érme mindkét oldalán megjelenhetett a Szászánida pénzek egyik jellegzetes díszítőeleme, a koncentrikus körök, valamint az ehhez kapcsolódó asztrológiai szimbólumok. Ezek mellett feliratok is kerültek a fizetőeszközökre: állandó elem volt az uralkodó neve, emellett egy idő után megjelentek olyan írásjelek, amik azt a várost azonosították, ahol az érmét előállították, illetve az is felkerült a pénzekre, hogy a konkrét darab az adott király uralkodásának hányadik évében készült.⁷

Chronicle. 158. (1998.) 117. p.; Emellett szeretnénk megjegyezni, hogy ezekre a jellegzetességekre már cikksorozatunk előző darabjában is kitértünk, igaz ott sokkal rövidebben – Id.: *Illés Kornél: Közel-Keleti pénztörténet I.: Az iszlám világ.* In: *Újkor.hu.* 2019. 03. 03. – Elérhető az interneten: <http://ujkor.hu/content/penztortenet-az-izlam-vilag> [Utolsó elérés: 2019. 09. 22.]

⁶ Ezekről az ábrázolásokról Id.: *Schindel, 2005.*; *Göbl, Robert: i.m. 327. p.*; *Schindel, 2013. 817. p., 829–836. p.*; A tűzoltárról és annak fontosságáról szintén szó esett sorozatunk előző részében – Id.: *Illés Kornél: Közel-Keleti pénztörténet I.: Az iszlám világ.* In: *Újkor.hu.* 2019. 03. 03. – Elérhető az interneten: <http://ujkor.hu/content/penztortenet-az-izlam-vilag> [Utolsó elérés: 2019. 09. 22.]

⁷ A fentebb említett díszítőelemekről és feliratokról Id.: *Schindel, 2005.*; *Göbl, Robert: i.m. 328. p., 330–331. p.*

II. Huszrau ezüstdrachmája, 591–628 (Forrás: numismatics.org)

Összefoglalásképp elmondható, hogy az írásos források hiányának ellenére, kizárólag az érmék vizsgálatával is rekonstruálhatóak a Szászánida Birodalom pénzverésének alapvonalai. Ennek eredményeként egy mind a képi világa, mind pedig az érmék kialakítása tekintetében markáns sajátosságokkal rendelkező pénzrendszer bontakozik ki a szemünk előtt, amely ugyan átment kisebb változásokon az I. Ardasírt követő években, azonban ezzel együtt is nagyfokú állandóság jellemezte.

Illés Kornél